

Fjärrvärme i Ö. Långgatan, Köping

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 148:1
Östra Långgatan
Köpings stadsförsamling
Västmanland

Ulf Alström

Fjärrvärme i Ö. Långgatan, Köping

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 148:1
Östra Långgatan
Köpings stadsförsamling
Västmanland

Ulf Alström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2009

Omslagsbild: Kamfragment från Östra Långgatan. (Bild U. Alström.)

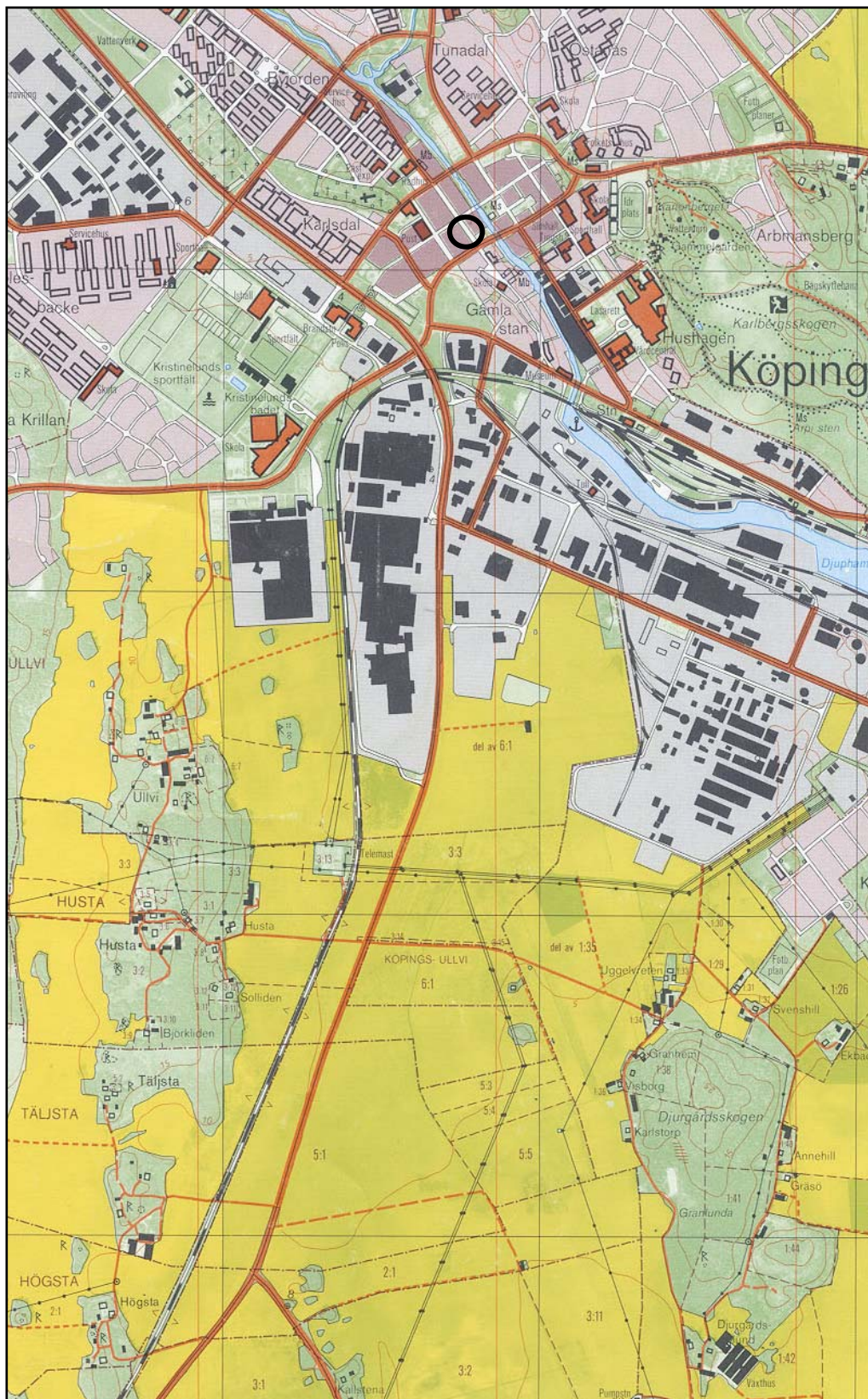
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86255-18-3

Tryck: Just Nu, Västerås 2009.

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Tidigare gjorda undersökningar i området.....	5
Målsättning och metod	6
Undersökningsresultat.....	7
Sammanfattning.....	9
Referenser.....	10
Kart- och arkivmaterial	10
Munliga uppgifter.....	10
Otryckta källor.....	10
Litteratur.....	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11
BILAGA.....	12
Bilaga 1. Fyndtabell.....	12

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur Ekonomiska kartan. Skala 1: 20 000.

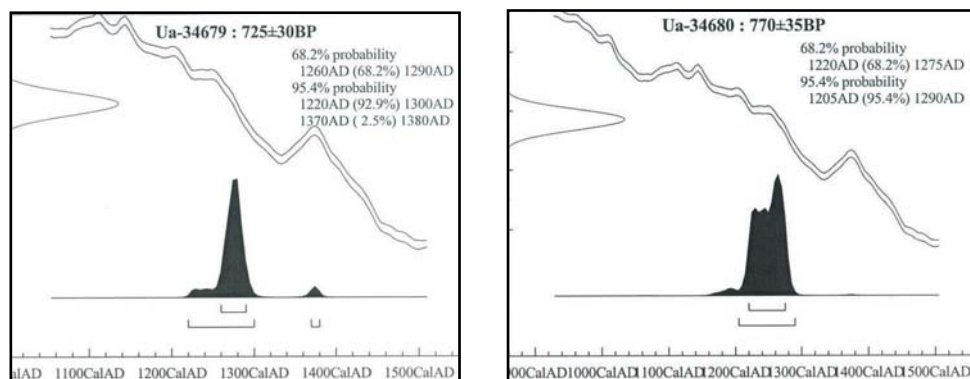
Inledning

På grund av grävningsarbete i Östra Långgatan mellan Stora gatan och Nygatan, vid kvarteret Frode i Köping, har en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning utförts. Den utfördes av Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen, genom Ulf Alström, under oktober månad 2008, efter ett beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län (dnr 431-9248-08, daterat 2008-09-29). Beställare av arbetet var Tekniska kontoret, Köpings kommun, som också bekostade arbetet.

Tidigare gjorda undersökningar i området

Under april och maj månader 2007 genomförde Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen en första schaktningsövervakning i Östra Långgatan. Anledningen var att en första etapp, mellan Torggatan och Stora gatan vid kvarteret Fenja, av utbyte av fjärrvärmerör genomfördes i gatan. I det 165 m långa fjärrvärmeschaktet kunde ett kulturlager på cirka 60 m dokumenteras. Det var mellan 0,2–0,3 m tjockt och mycket homogent. Det bestod av jord och gödsel. Några föremål, förutom enstaka ben, påträffades inte. Lagret var med andra ord ganska anonymt (Alström 2007).

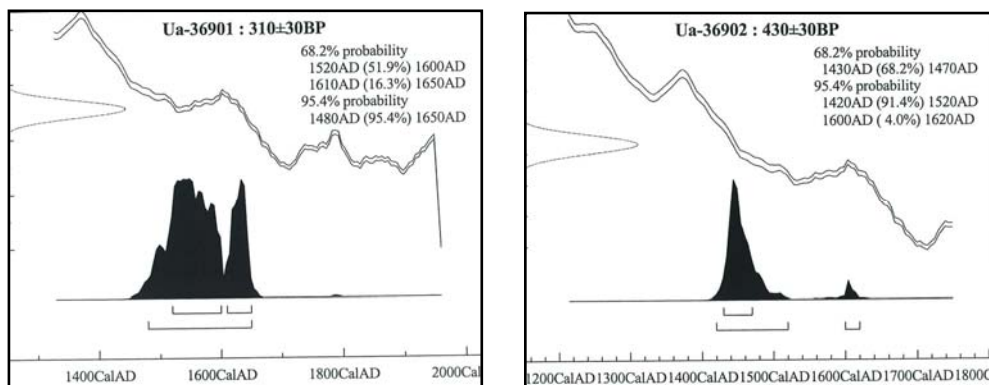
Två ^{14}C prov insamlades från lagret. Dessa gav ett ganska överraskande resultat. Båda proverna, en benbit och en kvist, som inte kan ha någon hög egenålder, daterade kulturlagret till 1200-talet (Possnert 2007).

Figur 2. De två ^{14}C proverna som togs från kulturlagret i Östra Långgatan 2007 var de första som daterade ett kulturlager till 1200-talet (Alström 2007, Possnert 2007).

Vid en arkeologisk förundersökning i kvarteret Dana strax norr om Stora torget där Östra Långgatan bytt namn till Barnhemsgatan påträffades kulturlager på en begränsad sträcka av cirka 12 meter. Lagret var cirka 0,4 m tjockt och i ett lagerskilje påträffades plankor som tolkades att ha tillhört ett golv i en byggnad. Även från det lagret togs två ^{14}C prov för att utröna om där fanns någon tidsskillnad i dateringen (Alström 2009).

Från kulturlagret togs även denna gång en kvist och en benbit. Båda proverna anses inte heller i detta fall ha någon högre egenålder. De båda proverna anger en datering på kulturlagret till 1400–1500 talen men 1600-tal kan dock inte uteslutas.

Figur 3. De två ^{14}C proverna från kvarteret Dana visar med stor sannolikhet på att kulturlagret avsattes under 1400–1500 talen (Alström 2009, Possnert 2008).

Den korta bakgrundsbeskrivningen syftar till att understryka att området vid Östra Långgatan och Stora torget är en del av det, annars okända, medeltida Köping.

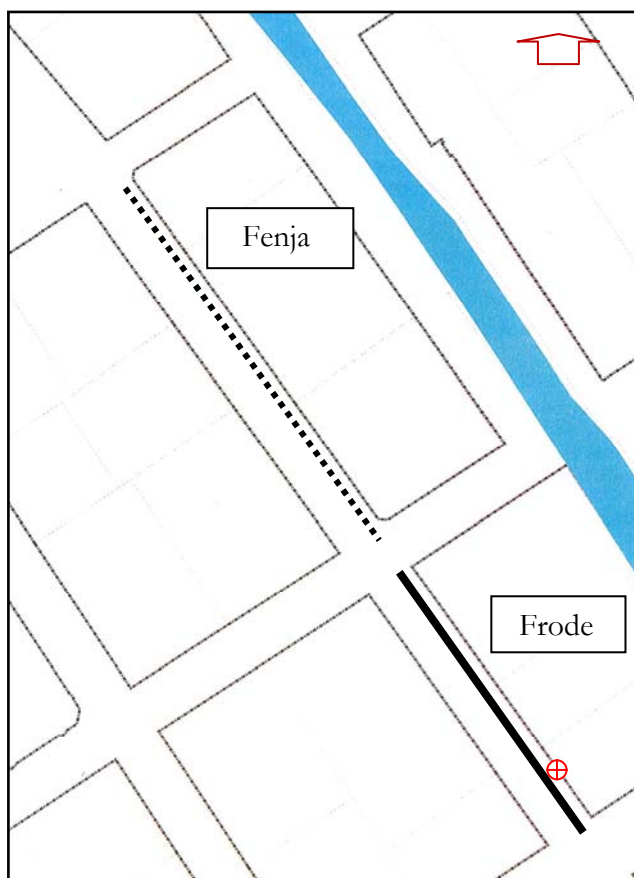
Målsättning och metod

2008 fortsatte arbetet med att byta ut fjärrvärmeledningarna i Östra Långgatan. Schaktet som nu grävdes låg intill kvarteret Frode och var cirka 80 m långt. Förhoppningar om att kulturlagret som påträffades vid 2007 års ledningsdragning skulle fortsätta söderut grusades rent bokstavigt. Målsättningen var ändå att rester av kulturlager skulle dokumenteras i sektion och beskrivas verbalt. Att mer omfattande lagerföljder eller anläggningar skulle påverkas var inte troligt eftersom fjärrvärmeledningar redan fanns i sträckningen. Om detta ändå inträffade skulle en mer intensiv schaktningsövervakning ske.

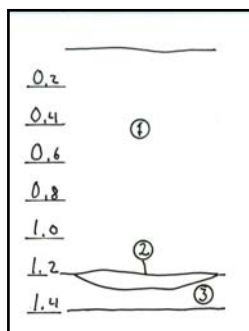
Figur 4. Fjärrvärmeschaktet i Östra Långgatan sett från norr. I schaktkanten vid trottoaren skymtar de äldre fjärrvärmerören. Under asfalten finns ett påfört lager äsmaterial. (Foto U. Alström.)

Undersökningsresultat

Figur 5. Kvarteret Frode i söder med fjärrvärmeschaktet markerat med svart linje. Platsen för ¹⁴C proven och fynden markerad med röd cirkelkors. 2007 års undersökning markerad med streckad linje. (Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:2 000.)

Schaktet utefter kvarteret Frodes trottoar var 80 m långt 1,6 m brett och 1,5 m djupt. Efter hela sträckningen var kulturlagren bortschaktade, bortsett från en 0,8 m lång stripa i östra schaktväggen (röd markering fig. 5). I gatans östra del och under trottoaren ligger den gamla fjärrvärmeledningen. En modern utfyllnad i form av åsmaterial finns under Östra Långgatans asfalt.

Figur 6. Lager 1 är moderna fyllnadslagerbestående av sand, grus och småsten. Lager 2 är de enda rester av det kulturlager som förmodligen har funnits efter hela schaktsträckan. Kulturlagret bestod av mörk jord med inblandning av gödsel, träflis och enstaka ben. Lager 3 består av ren blålera. Profil skala 1:40.

I det 0,8 m långa och 0,1 m tjocka kulturlagret låg delar av en sammansatt kam och ett förmodat påsyningsbleck.

Kamskenan och tandplattorna är med största sannolikhet gjorda av ben. Kammen har järnnitar. Dess utseende, material och tillverkning ger sammantaget en datering till 1200-talet (muntl. Jonas Ros men även Broberg & Hasselmo 1981, Flodin 1989).

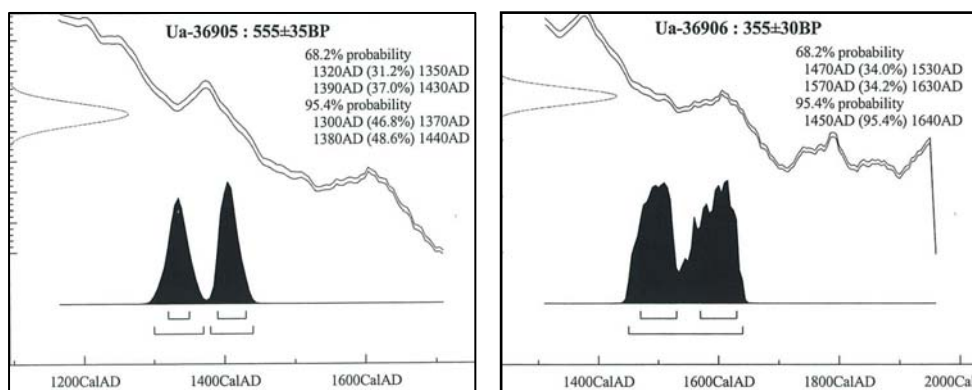
Figur 7. Kamdelarna från Östra Långgatan. (Bild U. Alström.)

Figur 8. Baksidan av kamskenan som visar den skrovliga ytan som tyder på att kammen är gjord av ben. På den högra biten syns även två nitar av järn. (Bild U. Alström.)

Figur 9. Förgyllt påsyningsbleck som påträffades tillsammans med kamdelarna i det 0,8 m långa kulturlagret. (Bild U. Alström.)

Figur 10. De två ¹⁴C proverna som togs från kulturlagret i Östra Långgatan 2008 visar med 95 % sannolikhet att kulturlagret avsattes under perioden 1300–1640. Prov Ua-36905 dateras till 1300–1440. Prov Ua-36906 dateras till 1450–1640 vår tideräkning (Possnert 2008).

I kulturlagret påträffades också organiskt material som lämpar sig väl för ^{14}C datering. Material för två prover samlades in (fig. 10). Det ena provet var en benflisa från däggdjur. Det andra provet kom från ett ben av fågel. Arterna har inte bestämts osteologiskt.

Proverna divergerar i tid. Det kan bero på att kulturlagerrester som påträffades troligen är de sista resterna i en grävd avfallsgrop där diverse avfall deponerats under en längre tidsperiod. Kulturlagren ovan den bevarade bottennivån var alltså redan bortschaktade. Kulturlagerresterna hade också en skålad form, vilket kan tyda på att det var botten av en avfallsgrop som avtecknade sig mot den rena blåleran.

Kammens tänder var slitna och det kan vara orsaken till att den hamnat som avfall i gropens botten.

Påsyningsblecket är en helt annan fyndkategori. Blecket tyder på en högre standardmiljö där många, bl.a. kungligheter och kyrkans män, bar dessa som utsmyckning på klädedräkten. Påsyningsblecken bars även av andra samhällskategorier (Jonsson & Nordström 2003). Men då kanske de inte var förgyllda som i det här fallet.

Sammanfattning

Schaktningsövervakningen i Östra Långgatan vid kvarteret Frode visade att det mesta av kulturlagren grävts bort vid tidigare aktiviteter. Här ingår grävningar för den gamla fjärrvärmeledningen men även ledningsdragningar i gatan är en orsak till frånvaron av kulturlager. På en 0,8 m lång sträcka påträffades dock en kulturlagerrest som gav viktig information om Köpings historia.

2008 års schaktningsövervakning i Östra Långgatan bekräftar dateringarna från 2007 års undersökning till medeltid. Tillsammans med undersökningen i kvarteret Dana norr om Stora torget samt vetskapen om att en St. Olofkyrka, som revs redan under 1440-talet (Björnånger 1974), legat vid Mullgatan söder om Östra Långgatan har vi nu arkeologiska belägg för att det medeltida Köping bredde ut sig över en stor yta.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Ekonomiska kartan 10G:80. Skala 1:20 000.

Fastighetskartan. Skala 1:2 000.

Munliga uppgifter

Fil. Dr. Jonas Ros

Otryckta källor

Possnert, G., 2007. Östra Långgatan. Resultat av ¹⁴C dateringar från Västmanland. Ångströmlaboratoriet, Tandemlaboratoriet. Uppsala universitet. Uppsala.

Possnert, G., 2008. Kvarteret Dana. Resultat av ¹⁴C dateringar från Västmanland. Ångströmlaboratoriet, Tandemlaboratoriet. Uppsala universitet. Uppsala.

Possnert, G., 2008. Östra Långgatan. Resultat av ¹⁴C dateringar från Västmanland. Ångströmlaboratoriet, Tandemlaboratoriet. Uppsala universitet. Uppsala.

Litteratur

Alström, U., 2007. Fjärrvärme i Östra Långgatan. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Kulturmiljövård Mälardalen. Rapport 2007:51. Västerås.

Alström, U., 2009. Kvarteret Dana i Köping. På gränsen till medeltid. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Kulturmiljövård Mälardalen. Rapport 2009:16. Västerås.

Björnånger, O., 1974. Köping. Stad från tidig medeltid och fyratusenårig kulturbygd. Utg. Köpings kommun. Köping.

Broberg, B, & Hasselmo, B., 1981. Keramik, kammar och skor från 7 medeltida städer. Fyndstudie. Medeltidsstaden 30. RAÄ och SHM. Stockholm.

Flodin, Lena., 1989. Kammakeriet i Trondheim. En kvantitativ analys av horn- och benmaterialet från Folkebibliotekstomten. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser Nr 14. Riksantikvaren. Trondheim.

Jonsson, K. & Nordström, A., 2003. En tidigkristen gravplats och en medeltida kyrklämning. Gravar och kyrkor i Sura 900-1800. Arkeologisk för- och slutundersökning. Kulturmiljöavdelningen rapport A 2003:16. Västmanlands läns museum. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	08108
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-9248-08 2008-09-29
<i>Undersökningsperiod:</i>	Oktober 2008
<i>Arkeologtimmar:</i>	14 timmar
<i>Exploateringsyta:</i>	Cirka 80 löpmeter schakt
<i>Personal:</i>	Ulf Alström
<i>Belägenhet:</i>	Östra Långgatan, Kv.Frode
<i>Ekonomisk karta:</i>	11G:80 Skala 1:20 000
<i>Koordinatsystem:</i>	Rikets
<i>Koordinater:</i>	X 6599190 Y1510700
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Samtligt dokumentationsmaterial återges i föreliggande rapport
<i>Fynd:</i>	Fynden F1-F2 förvaras på KM i väntan på fyndfördelning

BILAGA

Bilaga 1. Fyndtabell.

Fyndnr	Sakord	Material	Egenskap	Vikt, gr	Antal	Antal. fragm.	Fragm. grad	Fyndomständighet
1	Kam	Ben	--	5	1	4	--	Lager 2
2	Påsyningsbleck	Förgyllt	Kopparlegering ?	1	1	1	komplett	Lager 2

